

Kapitel 2
Hur minskar vi fattigdomen?

Kapitel 2

Hur minskar vi fattigdomen?

Världens länder har samlat sig för att försöka minska fattigdomen. Men hur åstadkommer vi en utveckling som leder till minskad fattigdom? Vilken betydelse har ekonomisk tillväxt för utvecklingen i världen?

I detta kapitel berättar vi mer om fattigdom och välfärd och om de ekonomiska klyftor som finns mellan och inom världens länder. Vi diskuterar också vad rikare länders bistånd till fattigare länder kan åstadkomma för att minska fattigdomen.

Hur ser prognoserna för framtiden ut?

Det mesta pekar på att utvecklingen i världen fortsätter att gå i en positiv riktning, även om bilden inte är helt entydig. Enligt Världsbankens prognoser kommer drygt 12 procent av världens befolkning att vara extremt fattig 2015. Det är en snabbt minskande andel.

I Gujarat i Indien finns världens största fackförening för kvinnor inom den informella ekonomin. Ett sätt att tjäna pengar är att samla metaller på soppippar. Men kvinnorna kräver att få bättre betalt när de säljer skrotet till uppköpare. Foto: Mats Wingborg

År 2005 var drygt 21 procent extremt fattiga. Om prognosen blir verklighet kommer både andelen fattiga och antalet fattiga att minska. Antalet människor som kommer att leva på mindre än en US dollar per dag 2015 beräknas vara 883 miljoner personer. År 2005 var motsvarande grupp 1,4 miljarder och 1990 var den 1,8 miljarder personer.

Källa: Världsbanken, 2010.

Var finns världens fattiga?

Att man kan säga att fattigdomen minskar i världen beror till stor del på den positiva utvecklingen i Asien, i synnerhet i de östra delarna. Eftersom Asien har en oerhört stor befolkning mängd slår förändringarna igenom tydligt i den globala statistiken.

Särskilt stor har fattigdomsminskningen varit i länder som Kina, Vietnam och Malaysia. I Afrika, i synnerhet i länderna söder om Sahara, har utvecklingen inte varit lika positiv. I flera länder har fattigdomen till och med ökat och medellivslängden sjunkit, det gäller i synnerhet länder som drabbats hårt av hiv och aids.

Även Latinamerika, Centralasien och inom länder som Indien, Kina och Brasilien finns fortfarande fickor av djupt armod.

Men trots den goda utvecklingen består klyftorna i världen mellan fattiga och rika och i vissa fall ökar de. Dessa klyftor märks på många olika sätt. Ett sätt är att se till hur mycket vi konsumerar.

20 procent av jordens befolkning står för 80 procent av konsumtionen av bland annat bilar, energi, transporter, köttbaserade livsmedel och förpackningar som skapar enorma avfallsberg. Medan över en miljard människor saknar tillgång till rent vatten simmar 600 000 människor i Kalifornien i sina egna swimmingpooler.

Källa: Unicef, 2011.

Fråga:

Vilka är förklaringarna till att fattigdomen minskar i Asien och ökar i Afrika?

Hur kan klyftorna i världen mätas och undersökas?

Det finns flera olika sätt att mäta de ekonomiska klyftorna i världen. Skilda mätmetoder leder också till skilda resultat. En första fråga är om klyftorna ska mätas i vanliga pengar eller om man ska ta hänsyn till hur mycket man kan köpa för pengarna i olika länder, så kallad köpkraftsparitet. Mätning i pengar ger större klyftor än om man mäter skillnader i köpkraft, helt enkelt beroende på att priserna i fattiga länder är lägre än i rika länder.

En allt större andel av dem som tillhör den fattigaste femtedelen av världens befolkning bor i Afrika söder om Sahara, medan en minskande andel bor i Asien.

En annan mätmetod är att använda sig av den så kallade Gini-koefficienten. Måttet visar hur långt ifrån en jämlik inkomstfördelning vi befinner oss. Om Gini-koefficienten i ett land är 0 så råder perfekt jämn fördelning. Om Gini-koefficienten är 1 så råder total ojämlikhet, en person äger alla materiella tillgångar. Måttet tar hänsyn till hela inkomstfördelningen, inte bara klyftan mellan de fattigaste och de rikaste.

Källa: Graf: sidan 24 Globala Studier nr 15 2003 och Globala Studier nr 15:2003 som kan hämtas som pdf på www.forumsyd.se www.omvarldsbilder.se

Frågor:

Är det möjligt att på ett rättvist sätt mäta skillnader mellan människors livsvillkor i olika länder?

Får man med alla aspekter i de mått som finns för att mäta klyftorna mellan länderna?

Går det att ta sig ur fattigdomen?

Det går att ta sig ur fattigdomen. Det har flera länder visat prov på. Men förutsättningarna varierar.

Länder som har lyft sig ur fattigdomen

De så kallade asiatiska tigrarna har genomgått en rekordsnabb utveckling sedan 1960-talet i stora befolkningsskikt: Sydkorea, Hongkong, Singapore och Taiwan lyckades att lyfta sina befolkningar mellan 1960 och 1997.

I dag har både Hongkong och Singapore en BNP per capita som ligger långt över Sveriges.

Senare har Kina påbörjat motsvarande resa. Men skillnaderna är stora mellan stad och landsbygd och mellan kust- och inlandsregioner. I Shanghai är medellivslängden högre än i USA, men på landsbygden i de västra provinserna är fattigdomen fortfarande stor.

Men även i många djupt fattiga länder har människor fått det bättre. Ett tecken på det är den ökande medellivslängden. När Bangladesh kämpade för att bli självständigt från Pakistan 1970 var medellivslängden 40 år. 2012 var medellivslängden nästan 70 år. Några viktiga orsaker är att kvinnor numera föder betydligt färre barn och att hälsovården blivit bättre. Inte minst blir betydligt fler barn vaccinerade.

Länder där utvecklingen går långsammare

Den ekonomiska utvecklingen har gått betydligt långsammare för många små länder utan egna kuster och hamnar. Flera länder i Väst- och Centralafrika skulle kunna vara stora bomullsexportörer med rimliga vinster om världshandeln hade varit rättvisare. I stället subventionerar USA, Kina och EU sina egna bomullsodlare, ibland subventioneras till och med bomullsexporten, något vi återkommer till i senare kapitel. De fattiga länderna i Väst- och Centralafrika tvingas därför sälja till ett kraftigt pressat världsmarknadspris, som knappt täcker kostnaderna för produktionen.

I Central- och Östeuropa och Centralasien ökade fattigdomen under 1990-talet. En konsekvens blev dramatiska försämringar av folkhälsan. En orsak var problem i samband med övergången från kommunism till marknadsekonomi och demokrati. I flera länder har den dåliga trenden brutits. I länder som Tjeckien, Slovakien och Polen har fattigdomen minskat påtagligt under de senaste tio åren.

I Ryssland har det varit svårare att förbättra människors villkor. Den ryska medellivslängden är fortfarande lägre än 1965 för både män och kvinnor. En förklaring är att den ekonomiska tillväxten i landet inte har kommit majoriteten av invånarna till del. Istället har de ekonomiska klyftorna ökat, oligarker och delar av statsledningen har blivit rika medan många arbetare fått det sämre.

I Latinamerika har den ekonomiska utvecklingen fortsatt att pendla upp och ner. Den mest positiva ekonomiska utvecklingen under 2000-talet har ägt rum i Argentina och Chile, som enligt FN numera räknas till de "våldigt högt utvecklade länderna". Hela den latinamerikanska kontinenten präglas av djupa ekonomiska klyftor mellan olika befolkningsgrupper. Men även på den punkten finns positiva trender. I Brasilien har klyftorna minskat som ett direkt resultat av sociala program för utsatta medborgare.

I alla utvecklingsländer söker sig många fattiga till storstäder i hopp om ett bättre liv, man brukar tala om urbanisering. Allra snabbast är urbaniseringen i Kina. För 40 år sedan bodde 70 procent av Kinas befolkning på landbygden. I dag bor drygt hälften i städer. En svårighet i många länder är att storstäderna blir överbefolkade med växande slumområden. En strategi för att motverka en alltför snabb urbanisering är att främja landsbygden och försöka skapa möjligheter till försörjning för de människor som lever kvar i småstäder och byar.

Källa: Human Development Report, 2010–2012.

Olika orsaker till olika villkor

Det finns en mängd orsaker till att befolkningen i olika länder lever under så olika villkor.

Några exempel på faktorer:

- Demografiska förutsättningar, det vill säga hur befolkningsstrukturen ser ut (om det är många barn och gamla till exempel).
- Geopolitiska förutsättningar: hur staten agerar utifrån geografiska förhållanden och naturresursmässiga förutsättningar, det vill säga geografiska faktorer som om landet har kuster och vattenvägar samt tillgång till naturresurser som kan exploateras industriellt.
- Hur makten är fördelad i landet.
- Omfattning och inriktning på handeln.
- Politiska traditioner.

Allt detta spelar roll för om ett land ska utvecklas positivt socialt och ekonomiskt.

Frågor:

Vilka olika orsaker finns till fattigdom?

Vilka faror finns med en alltför snabb urbanisering?

Hur kommer utvecklingen i gång?

En central fråga är vilka mekanismer som bidrar till att en utveckling kommer i gång. Vi kan ta Sverige som ett exempel. Stora råvarutillgångar i form av malm och skog gav landet exportinkomster från 1600-talet till i dag. Dessa ledde till en industrialisering som satte i gång för cirka 150 år sedan. Till skillnad från dagens utvecklingsländer har Sverige aldrig varit koloniserat. Inkomsterna från råvarutillgångarna kom att investeras i landet.

I utvecklingsländerna var det först kolonistörerna, därefter de (av kolonistörerna upprättade) lokala eliterna, som tjänade på exporten. En mycket liten del av vinsterna användes för att bygga upp de egna länderna. Låga andelar av de ekonomiska överskotten investerades i utbildning och hälsovård.

Vissa utvecklingsteoretiker har hävdats att den utvecklingsspiralsom industrialiseringen satte i gång i den i dag rika världen kommer att upprepas i dagens utvecklingsländer. Till en del stämmer också detta när det gäller utvecklingen i flera länder i Sydostasien. Men förutsättningarna är trots allt mycket annorlunda i dag med globaliseringen och ett allt mer integrerat ekonomiskt system där framgångsrik produktion i ett land inte behöver innebära att överskottet blir kvar i landet.

Forskare har på olika sätt försökt förklara varför vissa delar av världen industrialiserats, medan andra sjunker allt längre ner i social uppluckring, våld och kaos. Att ett land är rikt på naturtillgångar räcker inte. Tvärtom kan dessa fyndigheter vålla problem, om inte kontrollen över dessa är demokratiskt förankrad. Det gäller till exempel länder

med exceptionella tillgångar på diamanter och olja som Demokratiska Republiken Kongo, Angola och Nigeria.

För en uthållig utveckling krävs därför inte bara ekonomisk tillväxt. Tillväxten måste också fördelas på ett sätt som inte bara gynnar eliten.

Utvecklingen i de ”sydostasiatiska tigrarna” kan delvis förklaras med att man satsat på utbildning och fördelat det välstånd som skapats, till exempel förbättrat hälso- och sjukvården. En rättvisare jordfördelning var också något som föregick industrialiseringen i dessa länder.

Frågor:

Vad behövs i dag för att utvecklingsländerna ska kunna få en ekonomisk utveckling?

Är ekonomisk utveckling det enda som behövs för att medborgarna ska få det bättre?

Ökade klyftor inom länder, minskade klyftor mellan länder

FN-organet UNDP har pekat på att de ökade inkomstskillnaderna inom länder har gjort att stora satsningar på utbildning och hälsa inte kommer alla till del. I Sydasiens (Indien, Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka och Nepal) har konsekvensen blivit att skillnaden i utbildningsnivå mellan olika invånare har ökat. I Afrika har konsekvensen blivit ökade skillnader när det gäller människors hälsa.

Störst klyftor inom länderna finns i ett antal länder i södra Afrika, där en liten grupp människor, oftast vita ättlingar till europeiska koloniserare, lever på en materiell standard som vida överträffar ursprungsbefolkningens. Det enskilda land som har störst ekonomiska klyftor är Namibia, följt av

Botswana. Sverige hör till världens mest jämlika länder, men även i Sverige har klyftorna ökat successivt sedan 1980.

Samtidigt som klyftorna ökar inom länderna har de minskat mellan dem. Under de senaste två åren har den ekonomiska tillväxten varit stark i Asien och till viss del också i Afrika och Latinamerika. Under samma period har den ekonomiska krisen tilltagit i Nordamerika och Europa. Resultat har blivit en mer sammanpressad värld. Världens ekonomiska centrum består inte längre enbart av Tokyo New York, Frankfurt och London, utan i hög grad också av Shanghai, New Delhi och Dubai.

En analys av de växande klyftorna ger bilden att fattigdomen i allt högre grad består av marginaliserade grupper inom länder. En annan slutsats är att fattigdomen har minskat kraftigt i Asien, men att den är fortsatt stor i Afrika söder om Sahara.

Källa: Human Development Report 2010–2012.

Att satsa på kvinnorna lönar sig

Jämställdhet är en faktor som går hand i hand med ett lands utveckling. Det finns tydliga samband mellan ett lands sociala och ekonomiska utveckling och vilka rättigheter kvinnorna har.

Det är väl känt att kvinnors situation hänger tätt samman med hur barn har det. Om kvinnor får bättre utbildning, lön och hälsa påverkar det automatiskt villkoren och möjligheterna för deras barn att få en bättre tillvaro både nu och i framtiden.

Där kvinnor har tillträde till utbildning vågar familjerna överge principen om många barn, som ett skyddsnät för ålderdomen. I stället kan en familj satsa på färre barn och försöka skapa en god framtid för dessa.

Utbildade mödrar har också lättare att kräva grundlägg-

gande hälso- och sjukvård, får inte lika ofta smittsamma sjukdomar som hiv och aids och är dessutom mer benägna att föra kunskapen om hur man underviker sjukdomar vidare till sina döttrar.

Ju fler kvinnor som utbildas i ett land desto högre blir tillväxten. Ett sådant exempel är Tunisien, som satsat mycket på utbildning, oavsett kön. Nativiteten i landet är i dag under två barn per kvinna. Landet har haft en stadig och mycket hög tillväxt under många år, och hör tillsammans med Mauritius till de afrikanska framgångsexemplen när det gäller materiella framsteg.

Men när det gäller situationen i enskilda familjer har det inte förändrats lika mycket. I Tunisien är det fortfarande så att kvinnor ärver endast hälften så mycket som män.

Källor: Världsbanken, Human Development Report, 2010–2012.

Utvecklingen backar för många kvinnor

Samtidigt som utvecklingen går framåt för många andra grupper så backar den faktiskt för kvinnor i många länder i världen. Allra sämst ser det ut för gruppen unga mödrar, påpekade FN i en rapport i juli 2011 där man utvärderade utvecklingen i världen i relation till millenniemålen.

Fortfarande dör många kvinnor till följd av graviditet. Risken att dö i samband med en förlossning är betydligt högre i fattiga länder och i synnerhet i Afrika söder om Sahara. Bara vart fjärde av världens utvecklingsländer är på väg att infria millenniemålet att minska barnadödligheten med två tredjedelar. Inte heller målet att minska antalet dödsfall för kvinnor i samband med förlossningar kommer att uppnås, även om det har skett en förbättring.

Fattigdomen i Latinamerika har minskat kraftigt. Men inte bland kvinnor, tvärtom. Sedan 1995 har antalet fattiga kvinnor nästan fördubblats och i dag lever 30 procent fler

kvinnor än män i extrem fattigdom i Latinamerika.

Orsaken är att kvinnors arbetsförhållanden är så mycket sämre än mäns. Samtidigt som kvinnor utbildar sig och lönearbetar i mycket högre utsträckning förväntas de fortfarande ta huvudansvaret för familjen och hemmet.

Kvinnor vårdar anhöriga, ofta i många år i takt med att medellivslängden ökar. I synnerhet fattiga hem har många barn, de flickor som växer upp där möter högre krav från familjen att hjälpa till hemma i det stora hushållet och om de går ut i yrkeslivet har de inte råd att köpa tjänster som exempelvis daghemsplatser och färdigmat.

Situationen för kvinnor i Latinamerika är inte unik, och FN har pekat på behovet av åtgärder som förbättrad och billigare barnomsorg samt bättre tillgång till preventivmedel så att kvinnor ska kunna planera sitt barnafödande.

Källa: UNDP, 2012

Frågor:

Vem vinner på att kvinnorna lär sig läsa och skriva?

På vilket sätt slår fattigdomen hårdare mot kvinnor än mot män?

Hur kan ett effektivt jämställdhetsarbete gynna även män och barn?

Osäker utveckling i Afrika söder om Sahara

När de afrikanska kolonierna blev självständiga fanns en stor optimism och framtidstro. Men efter några relativt goda år på 1960- och 1970-talet förändrades situationen dramatiskt till det sämre.

Vändningen kom i samband med oljekriserna under 1970-talet. I takt med att man satte upp industrier i de afrikanska

länderna ökade behovet av energi. Länderna blev beroende av olja till både transporter och elproduktion, delvis på grund av bristen på andra praktiska alternativ.

Först efter den första oljekrisen 1973 blev problemen med oljeberoendet uppenbart för alla. Här lades grunden för vad senare skulle komma att bli en gigantisk skuldkris. Skuldkrisen förvärrades ytterligare av att flera enväldiga afrikanska diktatorer plundrade statskassan. Fortfarande hämmas en större del av kontinenten av skuldkrisen. Ländernas räntor och amorteringar ligger för de minst utvecklade länderna ofta högre deras inkomster av exporten.

Men problemen är flera. Länderna söder om Sahara lider av sjunkande eller kraftigt växlande priser på många jordbruksvaror (däribland kaffe, socker och bomull), kraftigt misskött ledarskap och hiv och aidsepidemin. Däremot har industrialiseringen i Kina bidragit till en positiv prisutveckling på metaller och olja. Men tillgång på råvaror är ingen garanti för ökad rikedom. I flera länder har brytning av olja och metaller främjat maktkamp och väpnade konflikter, inte sällan har multinationella företaget bidragit till konflikterna i allians med lokala makteliter och väpnade grupper.

Källa: Råvarumarknaden.se, 2012.

Varför fortsätter Niger att vara fattigt?

Enligt FN-organet UNDP är Niger och Demokratiska republiken Kongo världens för tillfället två fattigaste länder. Demokratiska republiken Kongo håller på att slitas sönder av inre militära konflikter. Det är en viktig förklaring till fattigdomen.

Men varför fortsätter Niger att vara fattigt trots att landet har naturtillgångar som uran, guld och olja? Förklaringarna är många.

Niger ligger i Västafrika och saknar kust, vilket har försvå-

rat möjligheten till handel. Korruptionen i diktaturen är stor och de intäkter som uppstått genom naturtillgångarna har hamnat i statsledningens fickor eller försvunnit utomlands. Många transnationella företag har gjort stora vinster på att exploatera naturtillgångarna utan att företagen bidragit till att investera i landet. I själva verket sker 70 procent av de ekonomiska verksamheterna i landet inom den informella ekonomin. Den består till stor del av illegal handel med grannlandet Nigeria.

Niger saknar allmänna välfärdssystem såsom pensioner. Det har bidragit till att familjerna skaffar många barn. I genomsnitt föder kvinnorna i Niger nästan sju barn, den högsta siffran i världen.

Dessutom är livsmedelskriser ett återkommande problem i Niger. Orsakerna är både att jordbruket är misskött och att villkoren för att bedriva ett effektivt jordbruk ofta är svåra.

Under senare år har Niger tagit emot flera tiotusentals människor som flytt de inre oroligheterna i grannlandet Mali. Dessutom har stora grupper av landets migrantarbetare återvänt från Libyen, vilket ytterligare bidragit till livsmedelskrisen i den norra delen av landet.

Källa: Human Development Report 2010–2012 och Läkare Utan Gränser 2012.

Varför har Mauritius blivit rikare?

Mauritius har en av de högsta BNP per capita i Afrika, och en tillväxt på omkring fem procent om året. I slutet av 1980-talet var Mauritius ekonomi ensidigt baserad på sockerproduktion. Den ekonomiska basen har därefter vidgats i och med att textilindustrin och turismen utvecklats, därefter har också banksektorn vuxit.

Nu arbetar Mauritius för att slå sig in på informationsteknik och bli ett "callcenter" för den fransktalande världen motsvarande det som finns i Indien för den engelskspråkiga

världen. Man hoppas också på tillverkning av hård- och mjukvara liksom på programmering.

Hur kan en ö ute i den Indiska oceanen lyckas med det som länderna på den afrikanska kontinenten i stort misslyckas med? En orsak är sannolikt öns strategiska placering. Liksom övriga öar i Indiska oceanen har Mauritius ända sedan början av 1800-talet varit av stor betydelse för handeln, senare för oljeindustrins möjligheter till fyndigheter i havet. Under kalla kriget hade västmakterna också intresse av att från öarna övervaka sovjetisk skeppsfart.

Intresset har fortsatt med globaliseringen. Utländska investeringar sker i stor omfattning i så kallade ekonomiska frizoner (där endast 12,5 procent av arbetskraften är fackligt organiserad mot 31 procent i övriga landet.) Frihandelszonerna omfattar främst textil- och sockerindustrierna.

En annan bidragande faktor är att landet är en stabil flerpartidemokrati. Mauritius rankas högt även i Human Development Index, HDI. I princip alla medborgare har till exempel tillgång till bra färskvatten och får grundläggande utbildning och hälso- och sjukvård.

Källa: *The Economic and Social Structure of Mauritius*, J.E Meade med flera, 2011.

Frågor:

Jämför utvecklingen i Niger och Mauritius? Vilka faktorer har bidragit till att permanenta fattigdomen respektive till att minska fattigdomen?

Var finns de minst utvecklade länderna?

De länder som ligger allra längst ner i mänskligt utvecklingsindex, HDI, brukar kallas för MUL-länderna. Det är 50 länder som är extremt fattiga. Deras befolkningar utgör över

tio procent av världens befolkning, med sammantaget 600 miljoner invånare. MUL-ländernas andel av världshandeln är däremot försvinnande liten, cirka en tredjedels procent.

MUL-länderna får extra stöd från världssamfundet, genom utvecklingsbistånd och i viss mån gynnad handel. Men insatserna räcker inte.

MUL-länderna har svåra inhemska problem som svag demokrati, bristande ledning, korruption, undermåliga skolor och hälso- och sjukvård. Utlandsskulden har vuxit i flertalet MUL-länder jämfört med för 20 år sedan. Samtidigt har utvecklingsbiståndet till MUL-länderna sjunkit.

MUL-länderna saknar förutsättningar att delta i den globala arbetsdelningen och förmår endast i viss utsträckning producera och exportera enstaka råvaror som länderna är jämförelsevis bra på. Sjunkande råvarupriser och omvärldens handelsregler gör länderna sårbara. Naturkatastrofer, interna stridigheter och ofta också ett ogynnsamt geografiskt läge gör att omvärlden saknar intresse för investeringar. Detta gäller inte minst för länderna i Afrika söder om Sahara.

MUL-länderna

De minst utvecklade länderna (MUL-länder) har:

- Låg nationalinkomst (under 900 dollar i BNP per invånare).
- Låg nivå på mänsklig utveckling (grundat på hälso-, närings- och utbildningsstatistik).
- Ekonomisk sårbarhet (grundat på instabilitet och en ekonomi beroende av några få varor och tjänster).

För närvarande finns det 50 MUL-länder (2013):

Afghanistan, Angola, Bangladesh, Benin, Bhutan, Burkina Faso, Burma, Burundi, Centralafrikanska republiken, Djibouti, Eritrea, Etiopien, Gambia, Guinea, Guinea-Bissau, Haiti, Jemen, Kambodja, Kiribati, Komorerna, Demokratiska repu-

bliken Kongo, Laos, Lesotho, Liberia, Madagaskar, Malawi, Maldiverna, Mali, Mauretanien, Moçambique, Nepal, Niger, Rwanda, Salomonöarna, Samoa, Sao Tome och Principe, Senegal, Sierra Leone, Somalia, Sudan, Tanzania, Togo, Tchad, Tuvalu, Uganda, Vanuatu, Zambia och Östtimor.

MUL-länderna är överkörda av internationell handelspolitik

Ett stort problem för MUL-länderna är att de är så beroende av en eller ett fåtal råvaror för sin export som kaffe, timmer, koppar, gummi och guld.

MUL-ländernas handel med omvärlden har ökat något. En orsak är den snabba industrialiseringen i östra Asien som drivit upp priserna på metaller och mineraler. Det har gjort det mer lönsamt att exploatera råvaror i MUL-länder. Mellan 2000 och 2010 ökade MUL-ländernas del av världshandeln från 0,6 procent till 1,1 procent. Det är nästan en fördubbling, men från ett ytterst lågt utgångsläge.

Jordbruk och textilindustri är de områden där MUL-länderna skulle kunna göra sig mer gällande. Men den rika världens handelshinder i form av tullar, importkvoter på textilier och subventionerad jordbruksexport gör det svårt för MUL-länderna att få lönsamhet.

Ett annat problem för MUL-länderna är att göra sig gällande i den globala handelspolitiken, i synnerhet inom världshandelsorganisationen WTO. MUL-länderna saknar såväl förhandlingsresurser som möjlighet att på hemmaplan införa de ofta mycket krångliga regelverken för internationell handel.

Källa: Världshandelsorganisationen, WTO, 2012.

Frågor:

*Vad är de allvarligaste problemen för MUL-länderna?
Hur skulle deras ekonomiska situation kunna förbättras?*

Undret i Sydostasien

Flera små länder slog världen med häpnad de sista decennierna av 1900-talet. Från att i mitten av 1950-talet ha tillhört världens minst utvecklade länder har Sydkorea, Singapore, Taiwan och Hongkong nått en bruttonationalprodukt som i vissa fall överstiger Sveriges.

I Förenta Nationernas utvecklingsorgan UNDP hamnar dessa "asiatiska tigrar" i samma grupp som Väst- och

Che Yin Luan har fått arbete hos Sony-Ericsson i staden Chongqing. Mängder med utländska företag har etablerat sig i Kina, men ännu vanligare är att utländska företag lägger ut beställningar på kinesiska leverantörer.
Foto: Mats Wingborg

Sydeuropa, Australien, USA, Nya Zeeland, Kanada och Japan.

Något som förenar de sydostasiatiska framgångsländerna är att samtliga satsat på utbildning för sina befolkningar. De har också prioriterat exportindustrin, samtidigt som man länge skyddade den egna industrin från utländsk konkurrens.

Vad som förenar länderna är också att de haft draghjälp av ett motorland: Japan. Till skillnad från de europeiska kolonisationsatorerna investerade Japan i sina kolonier genom förädling av jordbruket och i utbildning. Den före detta kolonialmakten lade därefter ut produktion på ”tigrarna”. Hongkong har å sin sida fungerat som finanscentrum för Kina.

Syd Korea gynnades tidigt av USA, som ensidigt öppnade sin hemmamarknad för sydkoreanska varor. Och i Taiwan, där tidiga landreformer genomförts och där jordbruk och näringsliv fungerade på familjenivå, fanns redan strukturer för ett mer utvecklat näringsliv. Vidare har framgångsekonomierna i Sydostasien haft tillgång till kunskaper, ”know-how”.

Källa: Stoppa förföljelsen av Sydkoreas fackliga rörelse, IF Metall, 2010.

Fråga:

Vad har bidragit till en gynnsam ekonomisk utveckling i Syd Korea?

Migrantarbetare och kvinnor betalar priset

De mindre positiva sidorna med det sydostasiatiska undret är diskrimineringen av migrantarbetare och kvinnor.

I Hongkong finns knappt någon offentlig barnomsorg. I stället anställer medelklassen hembiträden från länder som Filippinerna och Bangladesh. Dessa migrantarbetare har sämre lagligt skydd på arbetsmarknaden än den inhemska arbetskraften. Om de blir uppsagda från sitt jobb tvingas

de återvända till sitt ursprungsland eller börja arbeta svart. Många hembiträden utsätts också för trakasserier och sexuella övergrepp. Bara i Hongkong finns flera kvinnohus för hembiträden som flytt från de familjer där de arbetar.

I Malaysia finns flera hundra tusen migrantarbetare från Indonesien som är hänvisade till de tyngsta, farligaste och sämst betalda arbetena. Migrantarbetarna dominerar sektorer som städning, arbete i hemmen och farligt byggnadsarbete. När det är lågkonjunktur i Malaysia skickas många av migrantarbetarna tillbaka till Indonesien, för att rekryteras igen under högkonjunktur.

Men det är inte bara migrantarbetarna som diskrimineras i de asiatiska framgångsekonomierna. Kvinnors ställning är generellt svag. Efter Asienkrisen 1997 och efter finanskrisen 2009 ökade arbetslösheten i flera av länderna. Särskilt ofta var det kvinnor som blev av med jobben. Vid ekonomisk nedgång åker de först ut från arbetsmarknaden.

Frågor:

Vad har betytt mest för den positiva utvecklingen av den asiatiska ekonomin?

Finns det liknande möjligheter i någon annan del av världen?

Biståndets effekter

Den rika världens bistånd till den fattiga har rötter i missionens strävan efter att göra gott. Men tankarna bakom biståndet har förändrats mycket längs vägen. I dag finns en större respekt för mottagarländerna.

Det finns ett samband mellan biståndsinsatser och minskad fattigdom, men det riktas också kritik mot biståndsinsatser i världen. I synnerhet finns många afrikanska stater som länge varit starkt biståndsberoende och där utvecklingen stagnerat.

Biståndet är avsett att ge hjälp till:

- eftersatta länder eller regioner (fattigdom)
- att förebygga konflikter (fred och demokrati)
- att lösa de globala ödesfrågorna (miljö, befolkningstillväxt, sjukdomar)
- länder som drabbats av katastrofer (humanitärt bistånd).

Hur ska biståndet bedrivas?

Det finns flera idéer om hur biståndet borde bedrivas, och vilken roll som olika aktörer ska ha. Dessa leder fram till olika modeller för hur biståndet ska se ut:

- Stora globala projekt, gärna i regi av Världsbanken eller FN. Fördelarna är att man undviker att biståndet splittas upp i många små insatser. Genom samordning sker inget dubbelarbete. Men kritikerna menar att storskaliga biståndprojekt kan slå fel och att utveckling inte alltid går att dirigera från global nivå.
- Stöd till det civila samhället, det vill säga folkliga organisationer i de fattiga länderna. Tanken är att folkrörelserna kan mobilisera människorna och därigenom förändra de politiska institutionerna.
- Stöd till privat företagande: Vissa kritiker av storskaliga projekt betonar att det avgörande är att få marknadsekonomin att fungera, att det viktiga är att stärka äganderätten och gynna privat företagande.

Mellan dessa olika ytterligheter finns också många mellanpositioner. Sverige stöder både stora samordnade insatser, det civila samhället och åtgärder för att få marknaderna att fungera bättre i fattiga länder.

Olika former av bistånd

Det finns olika slags biståndsgivare. Några exempel:

- Statligt så kallat bilateralt bistånd (från ett land till ett annat).
- Multilateralt bistånd (ett stöd som utgår från sammanlutningar av många länder, till exempel EU och FN).
- Bistånd via enskilda organisationer (till exempel kyrkliga samfund, medicinsk humanitär hjälp, människorättsliga, fackliga och politiska organisationer med flera).

Den rika världens totala bistånd

Biståndet från de 24 OECD-medlemmarna uppgår till drygt 1 000 miljarder kronor per år. Det är den högsta summan någonsin.

Men det representerar ändå bara 0,32 procent av ländernas samlade GNI (Gross National Income). Och det är 200 miljarder kronor mindre än vad OECD-länderna har åtagit sig att ge i bistånd.

Källa: OECD, 2012.

Hur mycket ska biståndsgivaren styra?

En omstridd fråga inom biståndet är hur mycket biståndsgivarna ska styra. Till de styrda insatserna hör så kallat bundet bistånd där mottagarna är tvungna att köpa varor och utrustning från givarländerna.

Ett syfte med sådant bistånd är ofta att gynna den egna hemlandsproduktionen. Men även när biståndet är obundet

kan givarna ha mycket bestämda krav på hur biståndet får användas.

Sådan styrning brukar motiveras med att biståndspengarna ska användas effektivt och att korruption måste förhindras. Samtidigt visar erfarenhet att biståndet ofta blir ineffektivt om inte mottagarna "äger" projekten och själva kan prioritera vilka insatser som ska göras.

Sverige har under det senaste årtiondet gått ifrån det styrda biståndet genom att ge mer allmänt budgetunderstöd till en rad fattiga länder. Ett krav är dock att mottagarländerna fungerar någorlunda demokratiskt, budgetstöd kan med rätta beskrivas som ett direktstöd till andra statsapparater.

Frågor:

Hur ska biståndet kunna bli mer effektivt?

Vad är effektivast: stora samordnade biståndsinsatser, stöd till folkrörelser eller åtgärder för att stärka marknadsekonomerna i fattiga länder?

Hur mycket ska den rika världen styra biståndsprojektens inriktning och utformning?

Svårt med många olika biståndsgivare

Ett problem för ett litet land med många partners i utvecklingsfrågor är att samordna insatserna. Landets finansminister kan inte, likt en svensk finansminister, ha ordentlig överblick över sitt lands budget, eftersom stora delar av penningflödena går via andra kanaler än de statliga.

Om utvecklingslandet är litet, med en liten inhemsk marknad och knappast några exportinkomster, är risken stor att fastna i biståndsberoende. Ett sådant land är till exempel Burkina Faso som har cirka 300 biståndsgivare.

Ibland kan bistånd, särskilt när penningflödena är stora,

öka riskerna för korruption. Närvaro av utländska organisationer, som betalar mycket högre löner än lokala arbetsgivare, påverkar den lokala arbetsmarknaden. Lärare och andra med goda språkkunskaper kan komma att lämna sina ordinarie jobb för att arbeta som till exempel chaufförer.

För utvecklingsländerna betyder många olika biståndsgivare stora administrativa kostnader.

Ofta får anställda på departement och myndigheter ägna nästan all arbetstid åt att sitta i möten med olika biståndsgivare.

En del bistånd kanaliseras inte heller via staten i utvecklingsländer utan direkt genom olika folkrörelser och NGO:s (ickestatliga organisationer). Det är nödvändigt för att stärka demokratin och det civila samhället. Samtidigt innebär det att biståndets omfattning och inriktning kan vara svår att överblicka även för landets egen regering.

För att minska riskerna för korruption och för att förbättra effektiviteten av biståndet har en allt större del av biståndet samordnats. OECD, en sammanslutning av rika länder, har varit ledande i samordningen. Den globala trenden är med andra ord att utrymmet för en nationell biståndspolitik minskat till följd av en större samordning. Men fortfarande finns skillnader i olika länders biståndspolitik. Svensk biståndspolitik karaktäriserats bland annat av att man betonar betydelsen av folkrörelser och lyfter fram målet om jämställdhet.

Källa: Sida, 2013.

Frågor:

Vilka fördelar och nackdelar finns det för ett land som får bistånd från många olika sorters biståndsgivare?

Hur kan man underlätta för länder som tar emot mycket bistånd?

Utvecklingssamarbete i stället för bistånd

I Sverige kallas biståndet numera för ”internationellt utvecklingssamarbete”. Anledningen är att ordet bistånd enligt många kommit att stå för ett ensidigt givande som inte tar hänsyn till det gemensamma arbetet och ansvaret.

Världens framtidsfrågor är gemensamma och internationellt samarbete är nödvändigt för att trygga alla länders utveckling. Detta är i dag många av den rika världens regeringar överens om.

Den tidigare socialdemokratiska regeringen lade fram en proposition (”Gemensamt ansvar – Sveriges politik för global utveckling”) där man föreslog att det ska finnas ett rättighets- och utvecklingsperspektiv i alla Sveriges relationer med utvecklingsländerna. Avsikten var att samordna hela regeringens verksamhet för att gynna global utveckling utifrån fattigdomsbekämpning och individens rättigheter i FN-konventionerna.

Avsikten att bistå utvecklingsländerna ska märkas inte bara i viljan att ge bistånd utan även i exempelvis handelsförbindelser, jordbruks- och industrifrågor. Tanken är också att samtliga insatser på skilda områden ska rapporteras årligen till riksdagen.

Frågor:

Vad måste ett land som vill ge bistånd till ett annat land tänka på?

Finns det några alternativ till bistånd?

Skiljer sig de politiska partiernas syn på biståndet, och hur i så fall? Har biståndet förändrats under den borgerliga regeringen i Sverige (sedan 2006), och hur i så fall?

Vad krävs för att biståndet ska fungera?

Allt mer av det globala biståndet samordnas inom FN, OECD och regionala organisationer som EU. Inom alla dessa organ råder stor enighet om vilka förutsättningar som bör vara uppfyllda för att biståndet ska ge bästa resultat:

- Biståndet bör utformas efter de lokala omständigheterna (ekonomiskt, socialt och kulturellt).
- Det måste finnas ett lokalt förankrat ägarskap.
- Eliterna i utvecklingslandet måste visa en genuin vilja att stödja de fattiga och fördela resurserna.
- Landets ledning måste vara beredd att minimera korrup­tion och nepotism.
- Samarbetspartnern i den rika världen måste ha tålamod och kunna visa kontinuitet.
- Biståndet utgör endast en liten del av hela kakan. Utvecklingsländer behöver framför allt få en rättvis chans att sälja sina varor till den rika världen, ta del av kunskapsöverföring samt inte missgynnas i internationella handelsavtal.

Bistånd från enskilda organisationer

Enskilda organisationer, kallas ibland folkrörelser eller det civila samhället, spelar en stor roll i biståndssammanhang. Även en del av statliga insatser kanaliseras via dessa. Skälet är att man åtminstone tidigare från regeringens sida ansåg att organisationer och stiftelser som bedrivs ideellt utan vinstintresse ibland är effektivare och står för insatser som är svåra att bedriva i statlig regi.

Folkrörelseorganisationer uppfattas mer som en jämbördig part av mottagaren vilket inger förtroende. De är ofta kunniga om landet och regionen som insatserna riktas mot efter-

som de har direkta kontakter med människor som lever där. De kan också ha andra kanaler för att nå fram med biståndet än de myndigheterna har tillgång till.

Organisationerna kan fylla en rad funktioner som kompletterar andra biståndsinsatser. De kan agera även i länder där regimen är korrupt och odemokratisk och genomföra insatser från ”folk till folk”. En viktig uppgift kan vara att stärka civilsamhället underifrån genom att utbilda och skapa arenor för medborgerliga samtal.

Det civila samhället kan agera som så kallade ”watchdogs”, alltså vara ögon och öron i ett land och rapportera om övergrepp och om hur landet agerar gentemot den egna befolkningen. Det kan också komplettera eller ersätta statliga insatser inom exempelvis vård, omsorg och annat stöd till medborgarna, många organisationer arbetar exempelvis med förebyggande insatser mot hiv och aids.

Fackföreningsrörelsen bedriver bistånd på olika nivåer, exempelvis genom internationella fackföreningsinternationaler eller branschförbund, men också genom att enskilda fackklubbar har egna projekt. Fackliga organisationer har en stor fördel i att ha direkta kanaler ut på arbetsplatserna och till de som arbetar där.

En del biståndsprojekt bedrivs också genom partistöd till svenska politiska partier som samarbetar med sina systerpartier i andra länder. Detta arbete ska inte ses som stöd för vissa partier utan ska framför allt syfta till att utveckla och stärka flerpartisystem och demokratin i mottagarländerna.

Kritik mot enskilda organisationers bistånd

Det har på senare år riktats kritik mot biståndsorganisationer som anklagats för att vara vänstervridna och penningfixerade. Stödet till organisationerna har också minskat. En stor skillnad är att det blivit allt svårare att få stöd för informationsinsatser kring bistånd.

De enskilda organisationerna har framhållit att information om biståndet i Sverige är viktig för att stärka biståndsviljan på sikt. Om det ska gå att upprätthålla en hög biståndsnivå måste medborgarna vara medvetna om bakgrunden till och resultat av stödet.

En del av kritiken mot de enskilda organisationerna har handlat om bristfälliga utvärderingar och oklara resultat, att för mycket av pengarna har försvunnit eller gått rakt ner i fickorna på korrupta mottagare. Organisationerna hävdar att mycket av kritiken varit obefogad och snarare sätter fingret på problem som finns med alla former av bistånd, oavsett om det är staten, företag eller organisationer som administrerar.

Problemet är snarare, menar organisationerna, att ett effektivt bistånd kräver ett visst mått av risktagande och att det inte går att garantera att inte vissa projekt landar snett. Det utesluter inte att det måste finnas en effektiv kontroll av hur biståndsmedlen används, inte minst för att kunna försvara biståndsnivån inför skattebetalarna.

Bertil Odén och Lennart Wolgemuth skriver i *Svensk biståndspolitik i ett internationellt perspektiv* (2006):

”Inget annat område är så noggrant utvärderat, studerat och analyserat som biståndet. Det måste hela tiden legitimeras och försvaras – mer än andra mer näraliggande politikområden. ”

Frågor:

Varför är det viktigt att enskilda organisationer också bedriver biståndsverksamhet? Varför finansieras den även av skattemedel?

Ligger de något i kritiken av de enskilda organisationernas bistånd?

Läs mer:

Hemsidor

Biståndsdebatten: www.bistandsdebatten.se

FN:s utvecklingsorgan UNDP: www.undp.se

Globalportalen: www.globalportalen.org

Olof Palmes Internationella Center: www.palmecenter.se

LO och TCO Biståndsmynd: www.lotcobistand.org

Sida: www.sida.se

Särskild hemsida med fakta om biståndet: www.openaid.se

Böcker och rapporter:

Bertil Odén och Lennart Wolgemuth: *Svensk biståndspolitik i ett internationellt perspektiv*, Center for African studies, Göteborgs universitet, 2006.

Bistånd är politik – en antologi om biståndets utmaningar, Silc förlag, 2011.